

Imbrih LUIČ, Vraštva vsagdašnja domača (1746.), za pretisak priredio, tekst transkribirao, pogovor napisao i glosarij sastavio Alojz Jembrih, Pučko otvoreno učilište Katarina Zrinska – Ozalj, Ogranak Matice hrvatske u Ozlju, Ozalj, 2022., 300 str.

Iako je poznato da su se redovnici oduvijek bavili istraživanjem biljaka, biologijom, etnobotanikom i farmakologijom, svaki dokaz koji potkrepljuje tu tvrdnju na našim prostorima nam je ujedno i dragocjen. Čitav niz biljnih pripravaka u današnjoj svakodnevnoj uporabi vezuje se uz samostanske ljekarne i farmakologiju redovnika minulih vremena. Stoga ne iznenađuje da je unutar tih samostanskih ljekarni postojala i pisana knjiga recepata ili ljekaruša za internu uporabu te da su redovnici rado liječili ne samo samostance nego također i laike. Dokaz filantropije i duha kršćanskog caritasa imamo iskazan u tim ljekarušama, koje obuhvaćaju teme poput poroda i liječenja dječjih ili ženskih bolesti, a to pak nije služilo samim redovnicima, već samostanskoj okolini. Zbog simbioze ljudskog i životinjskog svijeta, ljekaruše svojom tematikom obuhvaćaju i životinjski svijet, koji je bio usko povezan sa zdravljem i egzistencijom, ali također i vino, kao i druge proizvode. Stoga je znanstvena obrada s mnoštvom pojašnjenja

i više nego dobrodošla hrvatskoj javnosti, koja je uvijek znatiželjna u pogledu prirodnih sastojaka i lijekova, a na ponos je redovnicima pavlinima te dokaz kulturne razine, ali i karitativne svijesti hrvatskih pavlina. Ljekaruša je nepobitan dokaz socijalne interakcije redovničke zajednice i okoline, jer je taj odnos zasnovan ne na čisto duhovno-pastoralnom planu nego i onom medicinskom. Stoga još više boli ona lažna tvrdnja cara Josipa II. o nepotrebnosti pavlinskog reda, kao i o nedoprinosu boljitku onodobne zajednice; pod krinkom takvih lažnih optužaba 1786. godine pavlinski je red nasilno ukinut, a njegovi posjedi iskorišteni za potporu carske politike.

Među relikvijama pred kasacijskog pavlinskog svijeta kao točkica u magli iskače nam rukopis pavlina fra Emerika Luiča, Karlovčanina, kojega je njegov rukopis nadživio. S tugom se trebamo zapitati koliko je takvih bisera medicinske i jezične kulture nestalo u vihoru nepravednog ukinuća? Vraćanje ovog rukopisa u naše ruke djelo je profesora emeritusa Alojza Jembriha (1947),

koji je priznati hrvatski znanstvenik, najplodniji istraživač hrvatske dijalektike, a posebno kajkavskog narječja. Uz povijest hrvatske književnosti bavi se i poviješću hrvatskog jezika, leksikografijom, slavistikom, dijalektologijom, etimologijom, kulturnom poviješću te kajkavskom književnojezičnom baštinom. U svojoj znanstvenoj karijeri predavao je na više visokih učilišta, a umirovljen je kao profesor Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu.

Knjiga je predstavljena 9. rujna 2023. godine u dvorištu pavlinskog samostana na Sveticama, gdje je fra Emerik Luič kratko bio prior, odnosno poglavar samostana. Nakladnik te vrijedne knjige je Pučko otvoreno učilište Katarina Zrinska – Ozalj, a sunakladnik Ogranak Matice hrvatske u Ozlju.

Nakon autorova jezgrovitog uvoda slijedi cjelovit preslik ljekaruše u boji (11-84). Time se dočarava kaligrafska vrijednost rukopisa pisanog čitkim crveno-crnim slovima. Akcentirana je prva stranica s tekstom: Vračta vsagdašnja domača. Iz vnogih pisam pobrana i probovana. Nikoja nikojim hasnovita. Ali od smerti osloboditi Bog sam to more včiniti. Niti kaj već od mene spitavaj, nego jedinoga Boga na pomoć zazivaj. Ova su po patru Imbrihu Luiču pavlinu popisana. Nad vsim naj bu Bogu slava. Amen 1747. Autor ističe da je pod svojim imenom učinio kompendij lijekova koje je sam probao ili se uvjerio u njihovu djelotvornost u svom ljekarničkom zanatu. Obilje latinskih te nešto rjeđi nje-

mački izrazi upućuju da se koristio medicinskim izvorima tih govornih područja. Rukopis ljekaruše ima 72 stranice; od njih 55 sadrži recepte i načine pripremanja, a na ostalima je uz bilješke prikazan životopis autora fra Emerika na pod naslovom NB (Nota Bene).

Slikovni preslik slijedi transkripcija (87-166) hrvatsko-latinskog izvornika s pojašnjenjima naziva u zagradama. Unatoč pojašnjenjima dio teksta ostaje latinskim izvornikom koji je današnjem čitatelju nerazumljiv. Na kraju poglavlja smjestilo se kazalo bolesti s latinsko-hrvatskim rječnikom. Na rubnici stranica nalaze se brojevi stvarne paginacije originala, što vrlo kvalitetno omogućava snalaženje u tekstu. Slijedi Glosarij, tj. rječnik ostalih izraza u ljekaruši, posebno onih koji se pripisuju kajkavskom narječju kako bi se radoznali istraživač mogao snaći (160-166).

Poglavlje pod naslovom Pogovor (167-212) započinje kratkom poviješću ljekarništva i liječenja biljkama. Nastavlja se raspravom o karakteristikama i povijesti rukopisa. Rukopis ljekaruše unatoč kontradiktornim navodima u različitim izvorima nije izdan tiskom do 1909., a njegov original kojim se poslužio i autor ove knjige nalazi se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod brojem R-53. Profesor Jembrih pristupa rukopisu iz kuta dijalektologije hrvatskoga kajkavskog narječja iz zrinsko-frankapanskog ozaljskog jezično-književnog kruga, a tek sekundarno s gledišta povijesti medicine i far-

makologije prve polovice 18. stoljeća. U tekstu se primjećuje miješanje kajkavskih i čakavskih oblika u fonetici, leksiku i morfologiji. Ova ljekaruša nastala je 30-ak godina prije prve hrvatske kajkavske tiskane ljekaruše *Medicina ruralis* iz 1776. godine, izdane u redakciji franjevačkog reda. Lijekovi koje je fra Emerik skupio odražavaju njegovu skrb za potrebe bližnjih i ljudi bliških samostanskom okružju. Svjedoči da je recepte i po njima spravljene lijekove sam sabrao i isprobao (a *practica persona probatum est*) te da je uvjeren u njihovo djelovanje, ali i svjestan relativnosti uspjeha u djelovanju recepta na bazi ljekovitih biljaka. Kao duhovna osoba ne želi sebe pretpostaviti Božjem djelovanju, nastojeći dokinuti i najšire shvaćenu insinuciju vračarstva ili magije, zadržavajući se na empirijskoj utemeljenosti i onodobnom znanstvenom pristupu. Iznenaduju i njegovi savjeti protiv vračarstva koje se vezalo uz ljekarničko djelovanje, čime ukazuje na vračarstvo kao negativnu i neznanstvenu praksu. Slijedeći popis bolesti i lijekova za njih saznajemo i što se u 18. stoljeću smatralo bolešću i što je mučilo suvremenike ljekaruše.

Karlovcjanin Mirko Imbro Luič (1690. – 1750.) rođen je 15. rujna 1690. u Karlovcu i kršten u franjevačkoj Crkvi, srednju školu pohađao je u Karlovcu i Zagrebu, dok je pavlinski habit obukao 3. studenoga 1711. u Remetama, i dobio redovničko ime Emericus, a 6. studenoga godinu dana kasnije položio je prve

redovničke zavjete u Lepoglavi, gdje je već učio filozofiju. Svećeničko ređenje primio je u privatnoj kapeli dvorca Miljana 1715. godine. Služio je u samostanima Olimje, Lepoglava, Remete, Čakovec, Svetice, Kamensko i Križevci, preminuo je 19. studenoga 1750. u Remetama. Službujući u svim samostanima Hrvatske pavlinske provincije uspio je skupiti u jedan rukopis recepte, opise bolesti, i naputke za lijekove ujedinjujući ih s znanjem o ljekovitim svojstvima pojedinih biljaka. Recepte je zapisao u rukopis kajkavskim narječjem s terminologijom na latinskom te ih razvrstao u smislene cjeline. Mnogi savjeti i recepti zvuče komično do te mjere da se potkrada dojam šaljivosti u rangu Dogeneša pavlina Brezovačkoga, ali nikada nećemo saznati je li si fra Emerik dopustio šalu ili se stvarno uvjerio u ljekovitost takvih pripravaka. Do 1746. godine kada je zgotovio rukopis, bio je redovnik već 35 godina i sigurno je imao mogućnosti uvjeriti se u djelotvornost tih lijekova.

Na kraju knjige u Dodatku (215-296) nalazi se starija obrada Vračtva u redakciji pionira preventivne medicine naših prostora dr. Frana Srečka Gundruma Oriovčanina iz 1909. godine, kada je tekst rukopisa objavljen u Zagrebu u zborniku naslovljenom *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*. Liječnik Grundrum dopisao je i komentare te preveo strane izraze na onodobni hrvatski jezik. Taj prijepis dodan je izvorniku kako bi se prijepis moglo eti-

mološki usporediti s izvornikom, ali i ocijeniti Grundrumova intervencija, koji je nešto drukčije podijelio sadržaj te ljekaruše.

Obrada rukopisa fra Emerika Luiča vrijedan je doprinos hrvatskoj kulturi iz više uglova. Osvjetljava hrvatsku farmakologiju, pavlinsko ljekarništvo te jezični identitet i karakteristike, na čemu se sukladno svom afinitetu profesor Jembrih koncentrirao u svome radu.

Ovaj prijepis i njegova obrada neupitno su iziskivali velik napor, što ovom izdanju daje neprolaznu vrijednost. Autor je originalu i transkripciji dodao i transkripciju dr. Gundruma iz 1909. godine, ukazujući na razumijevanje toga teksta kroz vrijeme. Sada samo možemo poželjati suvremeni prijevod ove ljekaruše kako bi se i današnji čitatelji bez klasične i medicinske naobrazbe mogli njime okoristiti i usmjeriti u svome liječenju.

Vito Spetić